

Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Kesimde Hanehalklarının Yoksulluk Profili

Yusuf YARDIMCI* Sevil UYGUR* Sema ALICI*
Sühendan EKİNİ*

ÖZET

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün dünyadaki en önemli 12 sorundan birisi olarak kabul edilen yoksulluk ülkemizde de ciddi bir sorun olma özelliğini korumaktadır. Yoksulluk konusunda ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmada DİE tarafından 1 Ocak-31 Aralık 2001 tarihleri arasında kapsamak üzere gerçekleştirilmesi planlanan, ancak 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeni ile 1 Ocak- 31 Mart 2001 tarihlerini içeren üç aylık dönemde tamamlanmak durumunda kalınan 2001 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi (HHGTHA) ham verileri kullanılmıştır. Çalışmanın boyutu HHGTHA örnek tasarımının bir dönem için Türkiye, kent ve kırsal bölge bağımsız tahmin verme hedefli olmasından dolayı kent ve kırsal kesimi ile sınırlı olmuş, coğrafi bölge ayırımına gidilememiştir. Bu amaçla kentsel ve kırsal kesim için "Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı, Ekonomik Fırsat Eşliği (Temel Greksinimler yaklaşımı) ve Medyan (ortalama) Gelirin Yarıya Yaklaşımı" tekniklerine göre belirlenen yoksulluk eşikleri esas alınarak; hanehalklarının yoksul olup olmadığına karar verilmiş ve yoksul olduğu belirlenen hanehalklarının seçilen değişkenler ayırımında dağılımına bakılarak, bu konuda daha önce gerçekleştirilmiş aynı kapsam ve yaklaşımlı çalışma sonuçları ile kıyaslamaya gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, mutlak ve göreceli yoksulluk, alınması gereken asgari kalori miktarı, hanehalkı toplam tüketim harcaması, hanehalkı toplam geliri, gini katsayısı.

1. GİRİŞ

Günümüzde yoksulluk sorunu gerek ülkemizde gerekse dünyada en önemli sorunlardan birisi olarak gündemde yer almaktadır. Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği giderek büyümekte olup, dünya üzerinde insanların yaklaşık olarak 1/5'i yoksul olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Yoksulluk bir ülkenin gelişmişlik seviyesi ile yakından ilişkilidir. Yoksulluk göreceli olarak düşük geliri ifade etmekle birlikte Birleşmiş Milletler tarafından yoksulluk kavramı yapısal ve geçici olarak iki kısma ayrılmakta ve **yapısal yoksulluğun** kaynağı olarak ülkenin sosyo-ekonomik ve politik yapısı ile kurumları, bu kurumların uzun dönemli oluşumları

*Devlet İstatistik Enstitüsü, Necatibey Cad., No: 114, 06100 ANKARA

ve yapıları; **geçici yoksulluğun** ise mevsimlik işsizlik, enflasyon, ekonomik kriz gibi dönemsel faktörlerden kaynaklandığı ve kısa dönemde oluştuğu belirtilmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk sorunu açlık olarak değil, başka bir kavramsal çerçeve içinde değerlendirilmek durumundadır. Bu nedenle yoksulluğun gıda harcamaları dışındaki görünümünü ve toplumsal kesimler arasında nasıl dağıldığını tespit etmek bu bağlamda önem taşımaktadır. Yoksulluk, göreceli olarak düşük geliri ifade etmekle birlikte, 1997 yılında Birleşmiş Milletler tarafından, insanların kabul edilebilir yaşam koşullarında hür, haysiyetli, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli insani gelişmenin en temel unsuru olan fırsat ve seçeneklerden mahrum olmaları biçiminde tanımlanmış olup, bu tanımla yoksulluğun fiziksel yaşam koşulları boyutuna sosyal yaşam koşulları da ilave edilmektedir.

Yoksulluk oranlarına ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre bakıldığında az gelişmiş ülkelerde bu oranın %40-80 arasında, gelişmekte olan ülkelerde ise %40'ın altında olduğu gözlenmektedir. Dünya Bankası (WB) tarafından gelişmekte olan ülkeler için yoksulluk karşılaştırmalarında genelde kişi başına günlük değer olarak 1\$ (1985 Satın Alma Gücü Paritesi), Latin Amerika ülkeleri için 2\$ ve gelişmiş ülkeler için de 14\$ kullanılmaktadır. Ancak yoksulluk sınırı için uluslararası tek bir değer kullanılması pek hassas ve geçerli bir yaklaşım olmamaktadır. Bu nedenle ulusal yoksulluk eşiklerinin kullanımı önerilmektedir.

Uluslararası örgütler az gelişmiş ülkelerdeki açlık sorununun çözümünü hedeflediğinden dolayı yoksulluk genellikle beslenme veya gıda harcamaları ayırımında incelenmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise yoksulluk sorunu daha çok yapısal bir sorun değildir.

Uluslararası literatürde yoksulluğun ölçümünde genellikle asgari beslenme standardına göre mutlak yoksulluk, gelire göre belirlenen göreceli yoksulluk kavramları kullanılmaktadır.

2. TEMEL TANIM VE KAVRAMLAR

Yoksulluk genel olarak insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için temel gereksinimlerini karşılayamama durumunu ifade etmektedir. Yoksulluğu niceliksel ve niteliksel olarak iki düzeyde incelemek mümkündür. Niceliksel çalışmalar detayında mutlak ve göreceli yoksulluk terimleri dikkate alınmaktadır. Mutlak ve göreceli yoksulluk eşiklerinin her ikisi de sayısal bir sınır göstermektedir. Yoksulluk kavramına dar ve geniş anlamda yaklaşıldığında; dar anlamda yoksulluk insanların açlıktan ölmesi veya barınacak yerlerinin olmamasını ifade ederken, geniş anlamda ise yoksulluk insanların gıda, giyim ve barınma gibi temel gereksinimlerini karşılamalarına karşın toplumdaki ortalama düzeyin altında olunmasını ifade etmektedir.

Mutlak yoksulluk hane ya da bireylerin yaşamlarını fiziksel olarak sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesidir. Bu seviyeyi de hane ve bireylerin gelirleri belirlemektedir. Yoksulluk eşliğini belirleyen iki temel faktör

vardır ve bunlar ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin miktarı ile bu mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır.

Göreceli yoksulluk ise harcamasına göre geliri toplumdaki genel düzeyin altında olan ve fiziksel varlığını sürdürdürebilmesi için alması gereken temel gıda ve diğer zorunlu mal ve hizmetlerden yoksun olan hane ya da fertleri ifade etmektedir.

Yoksulluk eşiği bir toplumda yoksul olanlar ile yoksul olmayanları birbirinden ayırt etmede kullanılan izafi bir çizgidir. Yoksulluğun belirlenmesinde yaygın olarak tüketim harcaması değerleri kullanılmasının üç gerekçesi vardır.

➤ Bunlardan ilki hanhalkı yaşam standartlarının belirlenmesinde esasen gerçek tüketim mal ve hizmetlerine olan talep çok daha iyi bir göstergedir.

➤ İkinci gerekçe çok daha uzun süreli ortalama eğilimlerin belirlenmesinde tüketim, gelire göre çok daha az değişime sahiptir.

➤ Üçüncü gerekçe de genelde tüketim harcaması verilerinin alandan gelir verilerine göre çok daha doğru biçimde toplanmasıdır.

Literatürde yoksulluk eşiği hesaplamalarında alternatif yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bunlar;

a. Alınması Gereken Minimum Kalori Miktarı Yaklaşımı (Minimum Gıda Sepeti): Tüm nüfus için önerilen kişi başına günlük alınması gereken kalori miktarı esas alınarak bunun altında kalori alan fertlerin yoksul kategorisinde değerlendirilmesi yaklaşımıdır. Ancak fertlerin cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, meslek gibi sosyal niteliklerine göre alınması gereken kalori miktarında değişim olması gerekçesi ile uluslararası kuruluşlar (FAO ve OECD) tarafından bu konu ile ilgili olarak değişik yaklaşımlar önerilmektedir. Bu yaklaşım mutlak yoksulluk kavramında yaygın olarak kullanılmaktadır.

b. Temel Gereksinimler Yaklaşımı: İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için minimum düzeyde alması gereken gıda, giyim, barınma, eğitim ve sağlık harcamalarının dikkate alınmasıdır. Yine bu yaklaşımda mutlak yoksulluk kavramında yaygın olarak kullanılmaktadır.

c. Gıda Oranı Yöntemi: Toplam gelir içinde maksimum gıda oranı Γ_0 ile, hanhalklarının gıda harcaması c_0 ve hanhalkı kullanılabilir geliri y ile gösterilirse,

$$(c_0 / y) > \Gamma_0 \text{ ise hanhalkı yoksul}$$

$$(c_0 / y) < \Gamma_0 \text{ ise hanhalkı yoksul değil}$$

biçiminde sınıflandırılmaktadır.

d. Ortalama ya da Medyan Gelirin Yarıısı Yaklaşımı: Toplumda yaratılan ortalama gelirin ya da medyan gelirin yarıısı yoksulluk eşiği olarak kullanılmaktadır. Hanhalkı ya da fertlerin elde ettiği gelirler bu değer ile karşılaştırılarak yoksul olup olmadıklarına karar verilmektedir. Bu yaklaşım göreceli yoksulluk kavramında yaygın olarak kullanılmaktadır.

d. Harcamaların Besin Gruplarına Ayırıştırılması Yaklaşımı: Hanehalklarının yaş, cinsiyet ve meslek gibi birtakım değişkenler dikkate alınarak hanehalkının tükettiği gıda miktarı, kalori ve besin değerlerine ayırıştırılarak model kurulmakta ve günlük alınması gereken miktar ile bu değerler karşılaştırılarak sınırın altında besin tüketen hanehalkları yoksul kabul edilmektedir.

f. Leyden Yoksulluk Sınırı: Bu yaklaşım kişilerin kararlarına bırakılan bir yaklaşımdır. Fertlerin kendilerini yoksul hissettikleri nokta tespit edilmekte, fertlerin bireysel olarak kendileri için belirledikleri sınırlar ortaya çıkarılmakta, fertlerden alınan yanıtlarla gelirin fayda fonksiyonuna ulaşılmaktadır

3. KULLANILAN VERİ KAYNAĞI

Çalışmada Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından 2001 yılı 1 Ocak- 31 Mart tarihleri arasında gerçekleştirilen 2001 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi (HTGHA)'nin üç aylık birikimli ham verileri kullanılmıştır. 2001 HHGTHA'nın örnek tasarımı gereği T.C. sınırları içinde yer alan tüm yerleşim yerleri kapsama dahil edilmiştir. Uygulama 2001 yılı 1 Ocak-31 Aralık tarihleri arasındaki süreyi kapsamak üzere devreler itibarı ile Türkiye, kent, kır ve yıllık boyutta da Türkiye, kent, kır, 7 coğrafi bölge ve seçilmiş 19 il merkezi için bağımsız tahmin vermek üzere tasarlanmıştır. Ancak 2001 yılında ülkemizde yaşanan ekonomik kriz; HHGTHA'nin uygulandığı dönemin ülke koşullarının durağan olduğu bir dönemi kapsamamasını gerektirmesi gerekçesi ile ekonomik kriz etkisinin hanelerin gelir ve harcama yapılarına yansımından dolayı çalışma sadece Ocak-Mart ayları arasında üç aylık süre için gerçekleştirildikten sonra, çalışmanın durdurulması kararı alınmıştır.

Bu bağlamda 2001 yılı HHGTHA sadece 3 aylık uygulama ile bitirilmiş ve devrelik veri ile Türkiye, kent, kır bazında bağımsız tahmin vermeye olanak tanıyan örnek hacmine sahip olunmasından dolayı, bu çalışmanın boyutu da bununla sınırlı tutulmak durumunda kalmıştır.

Çalışmanın Coğrafi Kapsamı: T.C. sınırları içinde yer alan tüm yerleşim yerleri kapsama dahil edilmiştir. Yerleşim yerleri DPT'nin tanımı ve DİE tarafından diğer çalışmalarda kullanılan kent kır tanımları esas alınarak; nüfusu 20 001 ve daha fazla olan yerler KENT, nüfusu 20 000 ve altı olan yerler KIR olarak tanımlanmıştır.

Kapsanan Kitle: T.C. sınırları içinde yaşayan T.C. uyruklu tüm hanehalkı fertleri kapsama alınmış kurumsal nüfus ise kapsam dışı bırakılmıştır.

Örnekleme Çerçevesi: Belediye teşkilatı olan yerler için 2000 yılı Genel Bina Sayımı ve Numaralama Çalışması Form Nüfus 1 bilgileri, Belediye teşkilatı olmayan yerlerde ise 1997 Genel Nüfus Tespit sonuçları çerçeve olarak kullanılmıştır. Bu çerçevelerden oluşturulan bloklardan nüfus büyüklüğüne orantılı olasılık ile bloklar seçilmiş ve seçilen bu örnek bloklar için Listeleme çalışması yapılmıştır. Bloklar içinden nihai örnekleme birimleri de içsel tabakalama değişkenleri dikkate alınarak örneğe seçilmiştir.

Nihai Örneklem Birimi: Nihai örneklem birimi hanehalkıdır.

Örneklem Yöntemi: Tabakalı iki aşamalı küme örneklem yöntemi kullanılmıştır. Örnek tasarımında dışsal tabakalama kriteri olarak coğrafi bölge, kır-kent, kır ve kent içinde nüfus grubu ve il merkezi tabakalaması kullanılmış olup, içsel tabakalama kriterleri olarak da kentsel kesimde HHR'nin esas iş faaliyet, hanede gelir getiren fert sayısı, HHR'nin öğrenim durumu, HHR'nin çalıştığı işyerinin statüsü; kırsal yerlerde ise işlenen toplam arazi, HHR'nin esas iş faaliyeti, sahip olunan hayvan sayısı, hanede yaşayan toplam fert sayısı, traktör sahiplik durumu gibi değişkenler esas alınmıştır.

Tablo 1. Nihai Örneklem Biriminin Nüfus Grupları Ayrımında Örneğe Alınma Durumu

Nüfus Grubu	1. Aşama Örnek Birimi	2. Aşama Örnek Birimi	Örnek Hanehalkı Sayısı
1	Blok	Hanehalkı	15
2	Blok	Hanehalkı	15
3	Blok	Hanehalkı	15
4	Blok	Hanehalkı	15
5	Blok	Hanehalkı	15
6	Blok	Hanehalkı	15
7	Blok	Hanehalkı	15

Örnek Hacmi ve Aylara Dağıtım: 2001 HHGTHA her ay değişen kentsel kesimde 1 820, kırsal kesimde 540 örnek hanehalkı olmak üzere aylık toplam 2 360 örnek hanehalkı ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Aylara Göre Örnek Hacmi

Aylar	Kent	Kır	Toplam
Ocak	1820	540	2360
Şubat	1820	540	2360
Mart	1820	540	2360
Toplam	5460	1620	7080

4. ÇALIŞMADA KULLANILAN TEKNİKLER

Çalışmanın üçüncü bölümünde belirtildiği gibi 2000 yılında WB tarafından yapılmış olan 1994 HHGTHA'ya dayalı "Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study" çalışmasında geniş boyutta ele alınan yoksulluk boyutu sonuçları ile kıyaslama amacı hedeflenmiş ve bu bağlamda bu çalışmamızda kullanılan metodoloji esas alınarak 1994 HHGTHA'ne dayalı yoksulluk çalışması sonuçları tarafımızdan revize edilerek elde edilen sonuçlar kıyaslanmıştır. Bu çalışmada yoksulluk eşiği hesaplamalarında WB'in kullanmış olduğu 4 teknikten 3'ü kullanılmıştır. WB tarafından kullanılan ve bu çalışmada da esas alınan 3 teknik aşağıda verilmiştir:

1. Teknik 1-Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşım (Minimum Gıda Sepeti):

Bu yaklaşımda yetişkin bir ferden günlük kalori tüketimi için minimum sınır olan 2 450 kcal kullanılmıştır. Çalışmada analiz birimi olarak hanehalkları alınmıştır. Eğer hanehalkı yoksul olarak tespit edilmiş ise, hanehalkındaki tüm fertler de yoksul olarak alınmıştır. Ancak buradaki temel varsayım hanehalkındaki bireysel fertler hanehalkı harcama ve gelirinden yaş ve cinsiyete bağlı olarak sabit oranda ya da eşit derecede faydalanma hakkına sahiptir. Yetişkin bir ferden minimum kalori değeri hesabında; bu kalori miktarını verebilecek sepette yer alan gıda maddeleri belirlenmiştir. (Tablo 3)

Tablo 3. Minimum Tüketilmesi Gereken Kalori Miktarı için Gıda Sepeti

Ürün Adı	Günlük Tüketilmesi Gereken Miktar (Gr)(Yetişkin Başına)
Pirinç	60
Kuru Fasulye	50
Buğday unu	60
Beyaz ekmek	350
Tavuk eti	120
Yoğurt	350
Beyaz peynir	30
Yumurta	50
Sıvı yağ	30
Elma	100
Karpuz	200
Domates	150
Havuç	100
Reçel	30
Siyah zeytin	20
Kuru soğan	50
Patates	150
Toz şeker	60
Toplam	1 960

KCAL	2 450	
PROTEİN (Önerilen %)	139	
A VİTAMİNİ (Önerilen %)		135
C VİTAMİNİ (Önerilen %)		118
DEMİR (Önerilen %)		193
KALSİYUM	137	
TOPLAM YAĞ (Gr)		85

Kaynak: Baysal, A., "Genel Beslenme", H.Ü. Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Hatipoğlu Yayınları

Sepette toplam olarak 18 çeşit madde yer almaktadır. Sepette yer alan bu gıda maddelerinin 2001 yılı aylar itibarı ile HHGTHA'daki fiyatları ile (kent ve kır fiyat ortalama değerleri ile) çarpılarak, sepetin yetişkin fert başına günlük ve aylık değerleri hesaplanmıştır. (Sepet maliyetinde kullanılan yaklaşımlar için Bakınız, Ek.1) Yetişkin bir fert için hesaplanan bu değerden, hanehalkına yönelik alınması gereken asgari kalori miktarı hesabı için de eşdeğer yetişkin fert sayısı derecelemesi için FAO (1994) tarafından önerilen farklı demografik gruplara dayalı minimum kalori gereksinimi dikkate alınmıştır.

Tablo 4. FAO Tarafından Fertlerin Demografik Yapısına Göre Önerilen Kalori Tüketimi

Fert Yapısı	Önerilen Kalori Tüketimi
Küçük Çocuklar	0.64
Çocuklar 5-11 yaş arası	1.00
Erkek Genç 12-17 yaş arası	1.00
Kız genç 12- 17 yaş arası	0.84
Çalışan erkekler 18-39 yaş arası	1.00
Çalışan kadınlar 18-39 yaş arası	0.84
Emekli erkekler 40 yaş üzeri	0.88
Emekli kadınlar 40 yaş üzeri	0.76

Burada hanehalkındaki eşdeğer yetişkin fert sayısını E göstermek üzere, yoksulluk eşiği yetişkin bir fert için belirlendikten sonra, cari tüketim harcaması esas alınarak hanehalkı için hesaplamada;

$$\text{Hanehalkı tüketimi} / (E)^{0.75}$$

yaklaşımı ile hanehalkı için asgari alınması gereken kalori miktarının değeri hesaplanmıştır. Hanehalkı için hesaplanan asgari alınması gereken kalori değeri, hanehalkının toplam tüketim harcama değeri ile kıyaslanmış ve

$MBEXP_{ij} \leq HTEXP_{ij} \Rightarrow$ hanehalkı yoksul değil,

$MBEXP_{ij} > HTEXP_{ij} \Rightarrow$ hanehalkı yoksul olarak kategorize edilmiştir.

Burada;

$MBEXP_{ij}$: ilgili ay ve yerleşim yeri için minimum alınması gereken asgari kalori değerini başka bir ifade ile minimum gıda sepeti maliyet değerini,

$HTEXP_{ij}$: İlgili ayda ve yerleşim yerinde örnek hanehalkının aylık toplam tüketim harcama değerini,

J= 1,2,3 ayları,

i= 1,2 (kent ve kır) olmak üzere yerleşim yerlerini göstermektedir.

2. Teknik 2- Temel Gereksinimler Yaklaşımı: Bu yaklaşımda sadece alınması gereken asgari kalori miktarı değil aynı zamanda diğer temel gereksinimler de dikkate alınmıştır. Bunun için 2001 HHGTHA ham verileri regresyon analizine tabi tutulmuştur. (Temel gereksinimler yaklaşımı için kullanılan alternatif model yaklaşımları için Bakınız, Ek.2) Temel gereksinimler yaklaşımında, gıda dışı temel

gereksinimlerinde dikkate alınması gerektiğinden, yoksulluk eşiğindeki gıda dışı bileşenlerin oluşturulmasında, gıda dışı harcamada beklenen oranlar tahmin edilerek hanehalkının gıda dışı harcamalarında gerçek seçim gereksinimleri regresyon ile tespit edilmiştir. Bu yöntem ile elde edilen yoksulluk eşiği uluslararası standartlara göre oldukça yüksek değerler vermiştir; ayrıca alınması gereken asgari kalori miktarı ve temel gereksinimler yaklaşımından elde edilen yoksulluk eşiği değerleri gelişmekte olan ülkeler için hesaplanan ortalama değerlerden daha yüksek bulunmuştur.

Bu yaklaşımda hanehalklarının alması gereken asgari kalori miktarına ilave olarak gıda dışı harcama değerleri de eklenmiş ve hanehalkı için temel gereksinim yaklaşımına göre yoksulluk eşiğine, 1. yöntemde olduğu gibi eşdeğer yetişkin hanehalkı büyüklüğü ile çarpılarak ulaşılmıştır. Bu değer ile yine hanehalkının aylık toplam tüketim harcama değeri kıyaslanmış, hanehalkının yoksul olup olmadığına karar verilmiştir. Bu yöntemde de;

$BNEXP_{ij} \leq HTEXP_{ij} \Rightarrow$ hanehalkı yoksul değil,

$BNEXP_{ij} > HTEXP_{ij} \Rightarrow$ hanehalkı yoksul olarak kategorize edilmiştir. Burada,

$BNEXP_{ij}$: ilgili ay ve yerleşim yerin için hesaplanan temel gereksinimler yaklaşımına göre yoksulluk eşiğini,

$HTEXP_{ij}$: ilgili ay ve yerleşim yerinde hanehalkının toplam tüketim harcama değerini göstermektedir.

3. Teknik 3- Medyan Gelirin Yarıısı Yaklaşımı: Bu yaklaşımda da OECD metodolojisi esas alınarak, göreceli yoksulluk eşiği ilgili ay ve kent, kır için hanehalkı medyan gelirinin yarıısı olarak alınmış ve hanehalkı aylık toplam kullanılabilir geliri bu değer ile kıyaslanarak, hanehalkının yoksul olup olmadığına karar verilmiştir. Bu yaklaşımda;

$HMI_{ij} \leq HTI_{ij} \Rightarrow$ hanehalkı yoksul değil,

$HMI_{ij} > HTI_{ij} \Rightarrow$ hanehalkı yoksul olarak kategorize edilmiştir. Burada,

HMI_{ij} , ilgili ay ve yerleşim yeri için hanehalkı medyan gelirinin yarıısını,

HTI_{ij} , ilgili ay ve yerleşim yeri için hanehalkı toplam kullanılabilir değerlerini ifade etmektedir.

Göreceli yoksulluk için hanehalkı toplam geliri, ilgili ay için hesaplanan medyan gelirin yarıısı yaklaşımı ile karşılaştırılmak sureti ile yoksul olan haneler ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmada kullanılan üç teknik aşağıdaki biçimde özetlenebilir;

Yöntem	Esas alınan değer	Hanehalkı/ fert başına ölçüm	Yoksulluk eşiği
1. Alınması gereken minimum kalori miktarı yaklaşımı	Cari tüketim harcaması	Hanehalkı tüketim harcaması / (E) ^{0.75}	Alınması gereken asgari kalori miktarı maliyeti
2. Temel gereksinimler yaklaşımı	Cari tüketim harcaması	Hanehalkı tüketim harcaması / (E) ^{0.75}	Alınması gereken asgari kalori miktarı maliyeti + gıda dışı harcama değeri
3. Medyan gelirin yarısı yaklaşımı	Toplam kullanılabilir gelir	Hanehalkı toplam geliri / (n) ^{0.5}	Eşdeğer yetişkin fert başına medyan gelirin yarısı yaklaşımı

Her üç teknik için kullanılan etkin hanehalkı büyüklüğünün hanehalkı kompozisyonuna göre nasıl bir değişim gösterdiğini aşağıda verilen örnek net bir şekilde açıklamaktadır.

Hanehalkı Kompozisyonu	Fert Sayısı	Eşdeğer yetişkin fert sayısı	Ekonomik Ölçekli Düzeltme İçin Etkin Büyüklük
Tek başına yaşayan bekar erkek	1	1	1
Çalışma yaşında evli çift ve 2 küçük çocuklu aile	4	3.12	2.35
İki küçük çocuklu evli çift ve 2 yaşlı anne-baba	6	4.76	3.22
Evli çift + 4 (2 küçük, 2 okul çağı) çocuk + 2 yaşlı anne-baba	8	6.76	4.19

4. Teknik 4- Uluslararası Standart Eşik Kullanım Yaklaşımı: Dünya Bankası (WB) tarafından gelişmekte olan ülkeler için yoksulluk karşılaştırmalarında genelde kişi başına günlük değer olarak 1\$ (1985 Satın Alma Gücü Paritesi), Latin Amerika ülkeleri için 2\$ ve gelişmiş ülkeler için de 14\$ kullanılmaktadır. Ancak yoksulluk sınırı için uluslararası tek bir değer kullanılması pek hassas ve geçerli bir yaklaşım olmamaktadır. Bu nedenle ulusal yoksulluk eşiklerinin kullanımı önerilmektedir. Bu gerekçe ile çalışmamızda bu yöntem kullanılmamış, ulusal yoksulluk eşikleri hesabı yoluna gidilmiştir.

5. ÇALIŞMADAN ELDE EDİLEN BULGULAR

Bu bölümde, kullanılan üç tekniğe göre yoksul olan hanelerin seçilen temel değişkenler ayırımında profili ortaya konulmaya çalışılacaktır.

5.1. Teknik 1- Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre aylar itibarı ile hesaplanan yoksulluk eşiği ve yoksulluk oranı aşağıdaki tabloda verildiği biçimde elde edilmiştir.

Tablo 6. Teknik 1'e Göre Türkiye, Kent, Kır Ayırımında Yoksulluk Eşiği Ve Yoksulluk Oranları

Aylar	Türkiye Yoksulluk Eşiği \$	Türkiye Yoksulluk Oranı %	Kent Yoksulluk Eşiği \$	Kent Yoksulluk Oranı %	Kır Yoksulluk Eşiği \$	Kır Yoksulluk Oranı %
Ocak	55	9.11	56	5.09	51	15.81
Şubat	49	9.75	52	5.93	41	15.82
Mart	32	4.43	35	3.65	25	5.64
Toplam	43	7.76	45	4.90	36	12.35

Tablodan da görüldüğü gibi, ilk üç ay için Türkiye genelinde fert başına ortalama olarak yoksulluk eşiği 43 \$ ve yoksulluk oranı ise yaklaşık %8'dir. Tekniğin kullanımında verilen açıklamalarda da belirtildiği gibi fert için belirlenen yoksulluk eşiği FAO önerisine göre hane düzeyine dönüştürülmüş ve hanenin toplam tüketim harcama değeri ile bu eşik değeri kıyaslanarak yoksulluğa karar verilmiş ve yoksul olan hanelerdeki tüm fertler de yoksul olarak alınmıştır. Dolayısı ile verilen yoksulluk oranları fert yoksulluk oranını ifade etmektedir. Kent için yoksulluk eşiği ortalama olarak 45\$, yoksulluk oranı ise yaklaşık %5'dir. Türkiye'de gözlemlenen trendin kentte de var olduğu Ocak ayı için hesaplanan yoksulluk eşiğinin üç ay içinde en yüksek değerde olduğu görülmektedir. Kır için ortalama yoksulluk eşiği 36\$ ve yoksulluk oranı ise %13 gibi oldukça yüksek bir değer olarak gözlenmektedir.

Aylara göre yine Teknik 1 için fert yoksulluk eşiği değerleri Türkiye genelinde irdelendiğinde; Ocak ayında 55\$ olan eşik Şubat ayında 49\$ ve Mart ayında ise 32\$ olarak görülmektedir. Kent kesiminde ise Ocak ayında fert başına yoksulluk eşiği 56\$, Şubat ayında 52\$ ve Mart ayında ise 35\$'dir. Kırsal kesimde ise yoksulluk eşiği Ocak ayında 51\$, Şubat ayında 41\$ ve Mart ayında ise 25\$'dir.

5.2. Teknik 2- Temel Gereksinimler Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre aylar itibarı ile hesaplanan yoksulluk eşiği ve yoksulluk oranı aşağıdaki tabloda verildiği biçimde elde edilmiştir.

Tablo 7. Teknik 2'ye Göre Türkiye, Kent, Kır Ayırımında Yoksulluk Eşiği ve Oranları

Aylar	Türkiye Yoksulluk Eşiği \$	Türkiye Yoksulluk Oranı %	Kent Yoksulluk Eşiği \$	Kent Yoksulluk Oranı %	Kır Yoksulluk Eşiği \$	Kır Yoksulluk Oranı %
Ocak	133	46.01	150	43.09	103	50.87
Şubat	118	43.14	137	40.74	85	46.94
Mart	77	34.84	91	37.02	51	31.45
Toplam	109	41.31	126	40.30	80	42.93

Teknik 2- Temel Gereksinimler Yaklaşımına göre Türkiye genelinde yoksulluk eşiği fert başına 109 \$ iken; yoksulluk oranı %41 gibi ciddi bir orandadır. Kent

kesiminde ise 3 aylık ortalama yoksulluk eşiği 126\$ ve yoksulluk oranı ise %40 olup, Kır kesiminde ise yoksulluk eşiği fert başına 80\$ ve yoksulluk oranı ise %43'dür.

Aylar itibarı ile yoksulluk eşiği değerlerine bakılırsa Ocak ayında Türkiye'de yoksulluk eşiği değeri 133\$ olup yoksulluk oranı %46 ile tepe değerindedir. Mart ayında 77\$ ve oran olarak da %35 değerine sahiptir. Kent kesiminde Ocak ayında yoksulluk eşiği 150\$ ve %43 yoksulluk oranı gözlenirken, Mart ayında ise 91\$ eşik değeri ve %37 yoksulluk oranı değeri söz konusudur. Kırsal kesimde de Ocak ayında 103\$ eşik ve %51 yoksulluk oranı değeri, Mart ayında 51\$ ve %31 yoksulluk oranı değerine kadar gerilemektedir.

Her üç kesimde de aylar itibarı ile Ocak ayından Mart ayına kadar yoksulluk eşiği değerlerinde bir azalma söz konusu olup, buna paralel olarak da yoksulluk oranları da düşüş eğilimi göstermektedir.

5.3. Teknik 3- Medyan Gelirin Yarıyı Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre aylar itibarı ile kent ve kır bazında hesaplanan yoksulluk eşiği ve yoksulluk oranı aşağıdaki Tablo 8'de verildiği biçimde elde edilmiştir.

Tablo 8. Teknik 3'e Göre Türkiye, Kent, Kır Ayırımında Yoksulluk Eşiği ve Yoksulluk Oranları

Aylar	Türkiye Yoksulluk Eşiği \$	Türkiye Yoksulluk Oranı %	Kent Yoksulluk Eşiği \$	Kent Yoksulluk Oranı %	Kır Yoksulluk Eşiği \$	Kır Yoksulluk Oranı %
Ocak	122	15.43	133	15.11	87	15.97
Şubat	126	18.58	139	20.44	84	15.64
Mart	80	17.72	87	18.41	55	16.65
Toplam	104	17.25	114	17.98	72	16.09

Medyan gelirin yarıyı yaklaşımı olan Teknik 3'e göre de Türkiye genelinde yoksulluk eşiği fert başına 104\$ ve %17'lik yoksulluk oranı, kentsel kesimde eşik 114\$ ve oran %18 oranı olarak görülmektedir. Kırsal kesimde ise yoksulluk eşiği 72\$ ve yoksulluk oranı %16 değerine sahiptir.

Aylara göre yoksulluk eşiği ve yoksulluk oranları irdelendiğinde; Türkiye'de Ocak ayında 122\$ olan yoksulluk eşiği, Mart ayında 80\$a gerilemesine karşın yoksulluk oranı Ocak ayında %15 değerinden, Mart ayında %18 değerine yükselmektedir. Kentsel kesimde de Ocak ayındaki 133\$'lık yoksulluk eşiği, Mart ayında 87\$a düşmekte ancak yoksulluk oranı ise %15'den, %18'e kadar yükselmektedir. Kırsal kesimde de tablo benzer olup Ocak ayındaki 87\$'lık yoksulluk eşiği Mart ayında 55\$a kadar gerilemekte ve yoksulluk oranı ise %16'dan %17'ye yükselmektedir.

Gelir esasına dayalı olan bu teknikte aylar itibarı ile yoksulluk eşiği değerinde düşüş olmasına karşın yoksulluk oranlarında artış olması gerçekten fertlerin gelir düzeylerinde de ciddi bir azalış olduğu biçiminde yorumlanabilir.

6. KULLANILAN TEKNİKLERE GÖRE SEÇİLEN KARAKTERİSTİKLER DETAYINDA HANEHALKI PROFİLİ

Bu bölümde yoksulluk eşiği ve oranları hesabı için kullanılan üç teknik detayında yoksul olan hanelerin seçilen temel karakteristiklere göre yoksulluk oranları verilecektir. Bu bölümde yoksul olan hanelerin profili Türkiye boyutunda ortaya konulmuştur. Ayrıntılı sonuçlar EK.3'de verilmektedir.

6.1. Hanehalkı Resininin (HHR) Cinsiyetine Göre Yoksul Hane Oranları

Türkiye genelinde Teknik 1'e göre HHR'i kadın olan hanelerin %4'ü yoksul iken, HHR'i erkek olan hanelerin ise %8'i yoksuldur. Teknik 2'ye göre de HHR'i kadın olan hanelerin %37'si, HHR'i erkek olan hanelerin %42'si yoksuldur. Teknik 3'de ise durum tersine dönmekte HHR'i kadın olan hanelerdeki yoksulluk oranı HHR'i erkek olan hanelerden daha yüksektir. Oranlar sırası ile %18 ve %17'dir.

6.2. HHR'nin Eğitim Durumuna Göre Yoksul Hane Oranları

Teknik 1'e göre en yüksek yoksulluk oranı HHR'i okur yazar olmayan hanelerde olup oran %20'dir. Bunu HHR'i okur yazar olup bir okul bitirmeyen haneler %20 oranı ile izlemektedir. Teknik 2 ve Teknik 3'e göre de yoksul olan hane oranları irdelendiğinde sıralamada bir değişiklik olmamakta yine her iki teknik için ilk sırayı HHR'i okur yazar olmayan haneler sırası ile %69 ve %36 oranı ile alırken, ikinci sırayı HHR'i okur yazar olup bir okul bitirmeyen haneler sırası ile %63 ve %30 oranı ile izlemektedir.

6.3. HHR'nin Esas İş İktisadi Faaliyet Koluna Göre Yoksul Hane Oranları

Teknik 1'e göre yoksul hane oranının HHR'nin iktisadi faaliyet koluna göre en yüksek olduğu faaliyet kolu %19 oranı ile tarım, avcılık ve ormancılık faaliyetidir. Bunu %10 oranı ile HHR'i inşaat faaliyetinde çalışan hane yoksulluk oranı takip etmektedir. Teknik 2'ye göre de HHR'i diğer toplumsal ve sosyal işlerde çalışan hanelerde yoksulluk oranı %46 olup, bunu %45 oranı ile balıkçılık faaliyetinde çalışan HHR'nin bulunduğu haneler takip etmektedir. Teknik 3'e göre de %27 oranı ile HHR'i inşaat faaliyetinde çalışan haneler ilk sırada ve HHR'i %25 oranı ile tarım, avcılık ve ormancılık faaliyetinde çalışan haneler ikinci sırada gelmektedir.

6.4. HHR'nin Yaptığı Esas İşe Göre Yoksul Hane Oranları

HHR'i tarımcı olan hanelerin %19'u teknik 1'e göre yoksuldur ve bu oran ile ilk sırada gelmektedir. Aynı tekniğe göre HHR'i nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan hanelerin ise %11'i ikinci sırada yer alarak yoksuldur. Teknik 2 için de HHR'i nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan hanelerin %58'i, HHR'i tarımcı olarak çalışan hanelerin %56'sı yoksuldur. Teknik 3 içinde HHR'i nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan hanelerin %32'si, HHR'i tarımcı olarak çalışan hanelerin de %24'ü yoksuldur.

6.5. HHR'nin Esas İşteki Durumuna Göre Yoksul Hane Oranları

Teknik 1'e göre HHR'i kendi hesabına çalışan hanelerin %14'ü ve HHR'i yevmiyeli olarak çalışan hanelerin %12'si yoksul iken; Teknik 2'ye göre HHR'i ücretli ev işçisi olarak çalışan hanelerin %68'i, HHR'i yevmiyeli olarak çalışan hanelerin %62'si yoksuldur. Teknik 3'e göre ise HHR'i yevmiyeli olarak çalışan hanelerin %35'i ve HHR'i ücretli ev işçisi olarak çalışan hanelerin %22'si yoksuldur.

6.6. Hanhalkı Tipine Göre Yoksul Hane Oranları

Teknik 1'e göre çocukların hepsi 18 yaşından küçük 3 ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin %16'sı ve an az bir çocuğu 18 yaşından büyük üç ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin %12'si yoksuldur. Teknik 2'ye göre çocukların hepsi 18 yaşından küçük 3 ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin %64'ü ve an az bir çocuğu 18 yaşından büyük üç ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin %48'i yoksuldur. Teknik 3 için de çocukların hepsi 18 yaşından küçük 3 ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin %31'i ve çocukların hepsi 18 yaşından küçük tek ebeveynli ailelerin %9'u yoksuldur.

6.7. Hanhalkı Büyüklüğüne Göre Yoksul Hane Oranları

Her üç teknik içinde hanhalkı büyüklüğü 7 ve daha fazla olan hanelerin sırası ile yoksulluk oranları %20, %70 ve %30'dur. Hanhalkı büyüklüğü 3-4 olan hanelerin Teknik 1'e göre yoksulluk oranı %8, Teknik 2'ye göre yoksulluk oranı %46 ve Teknik 3'e göre de yoksulluk oranı %19'dur.

6.8. Hanhalkının Oturduğu Konutun Mülkiyet Şekline Göre Yoksul Hane Oranları

Teknik 1 ve Teknik 2'ye göre hanhalkının oturduğu konutun mülkiyet şekline göre yoksulluk oranının en yüksek olduğu ev sahibi olan haneler olup, yoksulluk oranları sırası ile %9 ve %42'dir. Bunu yine sırası ile %7 ve %40 oranları ile konuta mülkiyet şekli diğer biçimde olan hane yoksulluk oranları izlemektedir. Teknik 3'e göre ise yoksul olan hane oranının en yüksek olduğu grup %20 oranı ile kiracı olan haneler olup bunu %17 oranı ile konuta mülkiyet şekli diğer olan haneler izlemektedir.

6.9. Hanhalkında Gelir Getiren Fert Sayısına Göre Yoksul Hane Oranları

Her üç teknik için de yoksul olan hane oranları hanede gelir getiren fert sayısına göre incelendiğinde hanede hiç gelir getiren ferdin olmadığı hanelerin en yüksek yoksulluk oranına sahip olduğu ve bu oranların üç teknik için sırası ile % 20, %68 ve % 93 olduğu görülmektedir. Yine her üç teknik için hanede gelir getiren fert sayısının 5'den fazla olduğu hane yoksulluk oranları ikinci sırada gelmekte ve oranlar sırası ile %14, %57 ve %20'dir.

7. 2000 YILINDA YAPILAN 1994 YILI WB ÇALIŞMASI SONUÇLARI İLE 2002 YILINDA YAPILAN 2001 YILI ÇALIŞMA SONUÇLARI KIYASLAMASI

1994 HHGTHA çalışması sonuçlarına dayalı olarak 2000 yılında WB tarafından yapılan "Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study" çalışmasında geniş boyutta ele alınan yoksulluk boyutu sonuçlarına bizim çalışmamızda kullanılan metodolojiye uygunluğu sağlayabilmek amaçlı olarak yoksulluk sonuç ve eşikleri adı geçen yayın dışında tarafımızca revize edilerek; sonuçları yeniden elde edilmiş, çalışmamızda incelenen sadece Ocak, Şubat ve Mart ayları esas alınarak, her iki çalışma sonuçları ile kıyaslamaya gidilmiştir. Ancak aşağıda belirtilen konularda metodolojik olarak 2000 yılında yapılan 1994 ve 2002 yılında yapılan 2001 yılı Yoksulluk çalışmalarında bazı farklılıklar söz konusudur. Yoksulluk eşiği ve yoksulluk oranlarının yorumlanmasında özellikle bu varsayım farklılıklarının önemli varyasyonlara neden olması sebebi ile dikkat edilmesinde yarar vardır.

2000 YILINDA YAPILAN 1994 YILI YOKSULLUK ÇALIŞMASINDA METODOLOJİK FARK GÖSTEREN KONULAR

- 1) 1994 çalışmasında Hanehalkı Toplam Tüketim Harcaması;
  - ✱ *Ay içinde satın alış, iktisap, ödeme biçiminde tüketilen mal ve hizmetler*
  - ✱ *Ay içinde Aynı gelir şeklinde tüketilen mal ve hizmetler*
  - ✱ *Hamenin ay içinde hediye olarak verdiği mal ve hizmetler*
- 2) 1994 HHGTHA sonuçlarına göre özellikle Teknik 1 ve Teknik 2 hesabında dikkate alınan Etken Hanehalkı Büyüklüğü değerleri ile 2001 HHGTHA etken hanehalkı büyüklüğü değerleri arasında istatistiksel olarak da önemli farklar vardır. Aşağıdaki tabloda Türkiye, kent ve kırsal ayırımında etken HHB arası fark kontrolüne yönelik olarak test sonuçları verilmiştir.

Tablo 9. Türkiye, Kent, Kırsal Detayında 1994-2001 HHGTHA Etken HHB Arası Fark Kontrolü Test Sonuçları

Yerleşim Yeri	t_h	t_T	Yorum
Türkiye	-17,0847	2,9199	Etken HHB değerleri arasındaki fark önemlidir
Kent	-54,0047	2,9199	Etken HHB değerleri arasındaki fark önemlidir
Kırsal	5,29325	2,9199	Etken HHB değerleri arasındaki fark önemlidir

- 3) Temel gereksinimler yaklaşımına göre Teknik 2'de 94 HHGTHA çalışmasında yıllık veriler Türkiye, kent, kırsal ve 7 coğrafi bölge ile 19 bağımsız il merkezi tahmin boyutlu olduğundan kurulan regresyon modelinde coğrafi bölgeler kukla değişken olarak modele dahil edilmiştir. Ancak 2001 HHGTHA çalışmasında ise coğrafi bölge değişkenleri kukla değişken olarak modele konulmamıştır.
- 4) 1994 HHGTHA sonucu yıllık boyutlu olup 26 186 hanehalkı olup, 2001 çalışmasında ise sadece 1 devrelik örnek hacmi olan 7 101 hanehalkı verisi kullanılmıştır.

- 5) 1994 çalışmasında Teknik 3 için Türkiye genelinde Medyan gelirin yarısı yaklaşımı yoksulluk eşiği olarak alınmış ancak 2001 çalışmasında ise kent, kır ayırımında yoksulluk eşiği ayrı ayrı hesaplanmıştır.

1994 HHGTHA sonucuna dayalı 2000 yılında yapılan yoksulluk çalışması ile 2001 yılı yoksulluk çalışması sonuçları ayrıntılı olarak EK.4'de verilmiştir. Bu sonuçlara göre;

- 1) 2000 yılı yoksulluk çalışmasında Türkiye geneli için Teknik 1'e göre yoksulluk eşiği **21\$** ve yoksulluk oranı **%18** iken, 2001 çalışmasında yoksulluk eşiği iki kat artış göstererek **43\$'a** yükselmiş ancak yoksulluk oranı ise **%8** değerine gerilemiştir.
- 2) Türkiye için 2000 çalışmasında Teknik 2'ye göre yoksulluk eşiği **38\$'dan 109\$'a** 2.5 kat artış göstererek yükselmiş yoksulluk oranı ise **%47'den %41'e** gerilemiştir.
- 3) Teknik 3 içinde 2000 çalışmasında Türkiye için yoksulluk eşiği **38\$'dan 104\$'a** 2.7 katı kadar artış ile yükselmiş, yoksulluk oranı ise **%19'dan %17'ye** düşmüştür.
- 4) 2000 yılı yoksulluk çalışmasında kent geneli için Teknik 1'e göre yoksulluk eşiği **22\$** ve yoksulluk oranı **%10** iken, 2001 çalışmasında yoksulluk eşiği iki kat artış göstererek **45\$'a** yükselmiş ancak yoksulluk oranı ise **%5** değerine gerilemiştir.
- 5) Kent için 2000 çalışmasında Teknik 2'ye göre yoksulluk eşiği **42\$'dan 126\$'a** 3 kat artış göstererek yükselmiş yoksulluk oranı ise **%37'den %40'a** yükselmiştir.
- 6) Teknik 3 içinde 2000 çalışmasında kent için yoksulluk eşiği **38\$'dan 114\$'a** 3 katı kadar artış ile yükselmiş, yoksulluk oranı ise **%8'den %18'e** yükselmiştir.
- 7) 2000 yılı yoksulluk çalışmasında Kır geneli için Teknik 1'e göre yoksulluk eşiği **18\$** ve yoksulluk oranı **%28** iken, 2001 çalışmasında yoksulluk eşiği iki kat artış göstererek **36\$'a** yükselmiş ancak yoksulluk oranı ise **%12** değerine gerilemiştir.
- 8) Kır için 2000 çalışmasında Teknik 2'ye göre yoksulluk eşiği **31\$'dan 80\$'a** 2.6 kat artış göstererek yükselmiş yoksulluk oranı ise **%58'den %43'e** gerilemiştir.
- 9) Teknik 3 içinde 2000 çalışmasında Kır için yoksulluk eşiği **38\$'dan 72\$'a** 1.9 katı kadar artış ile yükselmiş, yoksulluk oranı ise **%31'den %16'ya** düşmüştür.

Genel olarak her üç teknik için de Türkiye, Kent ve Kır ayırımında hesaplanan yoksulluk eşiği değerleri 2002 yılında yapılan 2001 çalışmasında, 2000 yılında yapılan

1994 çalışmasına göre ciddi oranda bir artış göstermesine karşın, yoksulluk oranlarında önemli bir düşüş eğilimi söz konusudur. Ancak daha önce de açıklandığı gibi 2000 yılında yapılan 1994 çalışması ve 2002 yılında yapılan 2001 yoksulluk çalışmasındaki metodolojik farklılıklardan oran varyasyonunun kaynaklandığı düşünülmektedir.

Ayrıca her iki çalışma için yoksulluk eşiği değeri \$ olarak verildiği için ülkemizde özellikle dalgalı döviz kuru kullanımından dolayı ve her iki yılın da ekonomik krizin yaşandığı yıllar olması nedeni ile eşik değerlerindeki sapma nedeni olarak görülmektedir.

Yoksulluk eşiğinden başka 1994 ve 2001 yılı için fert başına gelir ve tüketim açısından Gini katsayılarına bakılarak ilgili yıl çalışmalarında aylara göre gelir ve harcamanın fertler arasında nasıl bir adilane yapı içinde dağıldığını da görmek mümkündür.

Tablo 10. 1994 ve 2001 Yılı İçin Aylar ve Yerleşim Yeri Ayırımında Fert Gelir ve Tüketim Harcaması Gini Katsayıları

Yıl	Ay	Gelir Gini-Türkiye	Tüketim Gini-Türkiye	Gelir Gini-Kent	Tüketim Gini-Kent	Gelir Gini-Kır	Tüketim Gini-Kır
1994	Ocak	0.46	0.46	0.46	0.41	0.42	0.45
1994	Şubat	0.47	0.47	0.46	0.42	0.44	0.47
1994	Mart	0.45	0.45	0.43	0.40	0.44	0.46
2001	Ocak	0.49	0.45	0.49	0.44	0.45	0.41
2001	Şubat	0.52	0.49	0.52	0.47	0.42	0.40
2001	Mart	0.47	0.42	0.48	0.41	0.40	0.36

Türkiye, kent ve kır ayırımında aylar itibarı ile genel olarak Gini katsayısı değer olarak bir artış göstermiştir. 1994 yılında yaratılan gelir ve tüketim harcamaları aylar detayında fertler arasında daha adil dağılırken bu durum 2001 yılında bozulmuş görülmektedir. Nitekim Ocak ayında 0.46 olan Gelir Gini katsayısı, 2001 yılı Ocak ayında 0.49'a yükselmiştir. Şubat ayı içinde 1994 ve 2001 yılı için sırası ile 0.47 olan Gini gelir katsayısı 0.52'ye yükselmiştir. Mart ayında ise yine 0.45 olan Gini katsayısı, 0.47 değerine yükselmiştir.

8. SONUÇ ve YORUMLAR

Çalışmada yoksulluk eşiğinin belirlenmesi için kullanılan her üç tekniğe göre tekniklerin doğal yapısı gereği farklılık söz konusudur. Teknik 1'e göre Türkiye için yoksulluk eşiği 43\$, kent için 45\$ ve kır için de 36\$ olarak elde edilmiştir ve yoksulluk oranları da sırası ile %8, %5 ve %12'dir. Özellikle kırsal kesimde yoksulluk oranının yüksek olmasının nedeni olarak hanehalkı toplam tüketim harcamasına stokların dahil edilmemiş olması gerekçe olarak gösterilebilir, çünkü kırsal kesimde hane harcamalarında stoklar önemli bir paya sahiptir. Ancak anketin sadece üç aylık bir süreyi kapsadığından dolayı stoklar toplam harcamaya dahil edilmemiştir.

Teknik 2 için kentsel kesimde hesaplanan yoksulluk eşiği 126\$ olup, Türkiye için hesaplanan 109\$ ve kırsal kesim için hesaplanan 80\$ değerinden daha yüksektir ancak yoksulluk oranı yine kırsal kesimde %43 oranı ile Türkiye için %41 ve kent için %40 oranının üzerindedir.

Teknik 3 için de Türkiye yoksulluk eşiği 104\$ ve yoksulluk oranı %17 iken kent kesimi için yoksulluk eşiği 114\$ ve yoksulluk oranı %18'dir. Kırsal kesimi için de değerler sırası ile 72\$ ve %16'dır.

Her üç teknik için yoksul olduğu belirlenen hanelerin;

- a) **HHR'i erkek olan hanelerde her üç tekniğe göre daha yüksek yoksulluk oranı söz konusudur,**
- b) **HHR'i okur yazar olmayan haneler yine her üç tekniğe göre de en yüksek yoksulluk oranına sahiptir,**
- c) **HHR'nin esas iş iktisadi faaliyetine göre Teknik 1 için HHR'i tarım faaliyetinde, Teknik 2 için HHR'i toplumsal ve sosyal işlerde ve Teknik 3 içinde HHR'i inşaat işlerinde çalışan haneler en yüksek yoksulluk oranına sahiptir,**
- d) **HHR'nin esas işine göre Teknik 1'de HHR'i tarımcı, Teknik 2 ve 3 için HHR'i nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan hanelerde yoksulluk oranı en yüksek değerine ulaşmaktadır,**
- e) **Her üç tekniğe göre HHR'nin esas işteki durumu yevmiyeli olan hanelerde yoksulluk oranı en yüksek değerdedir,**
- f) **Hanehalkı tipine göre her üç tekniğe göre tümü 18 yaşından küçük 3 ve daha fazla çocuklu aileler en yüksek yoksulluk oranına sahiptir,**
- g) **Hanehalkı büyüklüğü 7 ve daha fazla fertli olan haneler her üç tekniğe göre de en yüksek yoksulluk oranına sahiptir,**
- h) **Teknik 1 ve 2 için hanenin oturduğu konuta mülkiyet şekli ev sahibi olan haneler en yüksek, Teknik 3 için de konuta mülkiyet şekli kiracı olan haneler en yüksek yoksulluk oranına sahiptir,**
- i) **Hanede hiç bir ferdi gelir getirmeyen haneler her üç tekniğe göre de yoksulluk oranı açısından ilk sırada gelmektedir.**

Çalışmanın bundan sonraki aşamasında özellikle yoksulluk eşiği ve oranları ile makro dengeler üzerinde durularak yoksulluk kavramının sosyolojik yönüde bir biçimde ele alınmaya çalışılacaktır. Özellikle 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında ülkemizde yoksulluğun boyutunun çok genişlediği biçimindeki görüşlere yoksulluk konusunda ortaya konulan bu sonuçlar ile birlikte ekonomik göstergeler açısından da yaklaşılarak makro ve mikro göstergeler ile olay yorumlanmaya çalışılacaktır. Bunlara

ilave olarak %20'lik gruplar itibarı ile de yoksulluk profilleri belirlenen değişkenlere göre ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca 2001 yılından itibaren Enstitümüz tarafından uygulanmakta olan HHGTHA çalışmaları Bütçe Anketleri olarak uygulanmaya devam edecek ve Avrupa Birliğine uyum süreci içinde bu alandaki uygulamalara paralellik sağlamak üzere de PANEL ANKET uygulamalarına geçilecektir. Bu yolla yoksulluk konusundaki çalışmalar için çok daha uygun veri seti yoksulluk çalışmaları için mevcut olacaktır.

KAYNAKLAR

- AKDER, A.H., 1999, "*Dimensions of Rural Poverty in Turkey*", World Bank.
- BASU, A.M., 1993, "*Family Size and Child Welfare in Urban Slum: Some Disadvantages of Being Poor but Modern*", Chapter in Lyod.
- BASU, K., 2000, "*The Intriguing Relation Between Adult Minimum Wage and Child Labour*", Economic Journal, 110, C50-C61.
- DUMANLI, R., 1996, "*Poverty and Dimensions in Turkey*", Ankara, SPO.
- DANSUK, E., 1997, "*Measuring Poverty in Turkey*", Ankara, SPO.
- ERDOĞAN, G., 1996, "*Türkiye'de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı Üzerine Bir Çalışma*". DİE, Uzmanlık Tezi.
- GROOTAERT, C. and R. KANBUR, 1995, "*Child Labour: an Economic Perspective*", International Labour Review, 134.
- KRUSE, DOUGLAS and DOUGLAS M., 1998, "*Illegal Child Labour in the United States: Prevalance and Characteristics*" NBER, WP 6479.
- PİGOU, A.C., 1920, "*The Economics of Welfare*". (References to 1962 ed. London: Macmillan.)
- RAVALLİON, M., 1996, "*Poverty and Growth: Lessons from 40 Years of Data on India's Poor*", DEC Notes Research Findings, No.20, September.
- RANJAN, P., 1999a, "*An economic Analysis of Child Labour*", Economical letters, 64, 99-105.
- RAY, R., 1999, "*Poverty, Household Size and Child Welfare in India*", Mimeo, University of Tasmania.
- ROGGERS, G. and G. STANDING, 1981, "*Child Work, Poverty and Underdevelopment*", Geneva, ILO.
- UNICEF, 1991, "*The State of the World's Children 1991*", Pxford: Oxford University Press.
- UYGUR, S. & KASNAKOĞLU, Z., (1998), "*Estimation of Poverty Line; Turkey 1994*", International Symposium on Forecasting, Edinburg, England.
- World Bank, 2000, "*Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study*".

YEMSTOV, R., 2000, "Living Standards and Economic Vulnerability in Turkey Between 1987 and 1994".

Household Poverty Profile in Turkey by Urban And Rural Areas

ABSTARCT

Poverty which is accepted as one of the most important issue worldwide is an important problem in Turkey as well. The unpublished raw data and weighted data obtained from Household Income and Consumption Expenditure Survey for January 1 March 31 2001 quarter will be used.

Minimum calorie requirement approach, basic needs approach and half of the median (mean) income approach will be used for the determination of poverty threshold. After poverty thresholds are attained, poor households by selected main variables will be analyzed. Econometric models will be used to test the validity of variables in explaining profiles of households in poverty.

Key Words: *Poverty, absolute and relative poverty, minimum calorie requirements, household total consumer expenditure, household total disposable income, gini coefficient.*

TEKNİK 1 İÇİN YOKSULLUK EŞİĞİ HESAPLAMALARINDA KULLANILAN ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR

TOPLAM TÜKETİM HARCAMASI İÇİN OLASI BİLEŞENLER:

BİLEŞEN 1:

- Ay içinde satın alış, iktisap, ödeme biçiminde tüketilen mal ve hizmetler
- Stoklardan KÜT, satın alış, transfer, hediye biçiminde tüketilen mal ve hizmetler
- Ay içinde aynı geli biçiminde tüketilen mal ve hizmetler
- Ay içinde haneye hediye olarak gelen mal ve hizmetler

BİLEŞEN 2:

- Ay içinde satın alış, iktisap, ödeme biçiminde tüketilen mal ve hizmetler
- Ay içinde aynı geli biçiminde tüketilen mal ve hizmetler
- Ay içinde haneye hediye olarak gelen mal ve hizmetler

BİLEŞEN 3:

- Ay içinde satın alış, iktisap, ödeme biçiminde tüketilen mal ve hizmetler
- Stoklardan sadece KÜT biçiminde tüketilen mal ve hizmetler
- Ay içinde aynı geli biçiminde tüketilen mal ve hizmetler
- Ay içinde haneye hediye olarak gelen mal ve hizmetler

ALTERNATİF MODEL 1: 2001 HHGTHA fiyat verileri esas alınarak, Toplam Tüketim Harcaması için Bileşen 1

Aylar	Türkiye YE \$	Türkiye YO	Kent YE \$	Kent YO	Kır YE \$	Kır YO
Ocak	55	2.31	56	0.96	51	4.55
Şubat	49	1.91	52	2.03	41	1.72
Mart	32	1.61	35	1.92	25	1.14
Toplam	43	1.94	45	1.63	36	2.44

YE: Yoksulluk Eşiği

YO: Yoksulluk Oranı

ALTERNATİF MODEL 2: 2001 HHGTHA fiyat verileri esas alınarak, Toplam Tüketim Harcaması için Bileşen 2

Aylar	Türkiye YE \$	Türkiye YO	Kent YE \$	Kent YO	Kır YE \$	Kır YO
Ocak	55	9.11	56	5.09	51	15.81
Şubat	49	9.75	52	5.93	41	15.82
Mart	32	4.43	35	3.65	25	5.64
Toplam	43	7.76	45	4.90	36	12.35

ALTERNATİF MODEL 3 2001 HHGTHA verileri, 2001 TFI fiyat değerleri esas alınarak, Toplam Tüketim Harcaması için Bileşen 1

Aylar	Türkiye YE \$	Türkiye YO	Kent YE \$	Kent YO	Kır YE \$	Kır YO
Ocak	63	3.90	65	2.36	59	6.45
Şubat	58	5.65	60	4.61	53	7.30
Mart	40	3.85	40	3.46	37	4.45
Toplam	51	4.47	53	3.48	47	6.05

ALTERNATİF MODEL 4: 2001 HHGTHA verileri, 2001 TFI fiyat değerleri esas alınarak, Toplam Tüketim Harcaması için Bileşen 2

Aylar	Türkiye YE \$	Türkiye YO	Kent YE \$	Kent YO	Kır YE \$	Kır YO
Ocak	63	13.53	65	7.56	59	23.48
Şubat	58	15.09	60	8.48	53	25.59
Mart	40	10.05	40	5.87	37	16.53
Toplam	51	12.89	53	7.31	47	21.83

ALTERNATİF MODEL 5: 2001 HHGTHA verileri, 1994 yılı fiyatları TFI artış oranı ile 2001'e getirilerek, Toplam Tüketim Harcaması için Bileşen 1

Aylar	Türkiye YE \$	Türkiye YO	Kent YE \$	Kent YO	Kır YE \$	Kır YO
Ocak	55	2.71	56	1.68	53	4.42
Şubat	51	3.19	53	2.98	46	3.52
Mart	33	1.31	34	1.65	28	0.78
Toplam	44	2.40	45	2.10	40	2.88

ALTERNATİF MODEL 6: 2001 HHGTHA verileri, 1994 yılı fiyatları TFI artış oranı ile 2001'e getirilerek, Toplam Tüketim Harcaması için Bileşen 2

Aylar	Türkiye YE \$	Türkiye YO	Kent YE \$	Kent YO	Kır YE \$	Kır YO
Ocak	55	9.63	56	5.06	53	17.24
Şubat	51	11.31	53	6.40	46	19.09
Mart	33	5.06	34	3.53	28	7.43
Toplam	44	8.67	45	5.00	40	14.52

ALTERNATİF MODEL 7 2001 HHGTHA verileri Esas alınarak, Toplam Tüketim Harcaması için Bileşen 3

Aylar	Türkiye YE \$	Türkiye YO	Kent YE \$	Kent YO	Kır YE \$	Kır YO
Ocak	55	8.08	56	5.09	51	13.06
Şubat	49	8.34	52	5.93	41	12.15
Mart	32	3.98	35	3.65	25	4.50
Toplam	43	6.80	45	4.90	36	9.84

YOKSUL OLDUĞU BELİRLENEN HANELERİN SEÇİLEN KARAKTERİSTİKLERE GÖRE YOKSULLUK ORANLARINA YÖNELİK ÖZET SONUÇLAR

Karakteristik	Teknik	Oran 1. Sıra %	Açıklama 1. Sıra	Oran 2. Sıra %	Açıklama 2. Sıra	Oran 3. Sıra %	Açıklama 3. Sıra
HHR'nin Cinsiyeti	Teknik 1	8	HHR'i erkek	4	HHR'i kadın		
	Teknik 2	42	HHR'i erkek	37	HHR'i kadın		
	Teknik 3	17	HHR'i erkek	18	HHR'i kadın		
HHR'nin Eğitim Durumu	Teknik 1	20	HHR'i oyd	20	HHR'i oy	8	HHR'i ilkokul
	Teknik 2	69	HHR'i oyd	63	HHR'i oy	46	HHR'i ilkokul
	Teknik 3	36	HHR'i oyd	30	HHR'i oy	18	HHR'i ilkokul
HHR'nin İKFA	Teknik 1	19	HHR'i tarım, avcılık, oramn.	10	HHR'i inşaat	9	HHR'i balıkçı
	Teknik 2	56	HHR'i toplumsal işlerde	46	HHR'i tarım, avcılık, oramn.	45	HHR'i balıkçı
	Teknik 3	27	HHR'i inşaat	25	HHR'i tarım, avcılık, oramn.	24	HHR'i ev hizmetlerinde

YOKSUL OLDUĞU BELİRLENEN HANELERİN SEÇİLEN KARAKTERİSTİKLERE GÖRE YOKSULLUK ORANLARINA YÖNELİK ÖZET SONUÇLAR (DEVAMI)

Karakteristik	Teknik	Oran 1. Sıra	Açıklama 1. Sıra	Oran 2. Sıra	Açıklama 2. Sıra	Oran 3. Sıra	Açıklama 3. Sıra
HHR'nin Mesleği	Teknik 1	19	HHR'i tarımcı	11	HHR'i niteliksiz işlerde	7	HHR'i iktisaden faal değil
	Teknik 2	58	HHR'i niteliksiz işlerde	56	HHR'i tarımcı	45	HHR'i sanatkar
	Teknik 3	32	HHR'I niteliksiz işlerde	24	HHR'i tarımcı	21	HHR'I ev hizmetlerinde
HHR'nin İşteki Durumu	Teknik 1	14	HHR'i kendi hesabına	12	HHR'i yevmiyeli	7	HHR'i iktisaden faal değil
	Teknik 2	68	HHR'i ücretli ev işçisi	62	HHR'i yevmiyeli	50	HHR'i kendi hesabına
	Teknik 3	35	HHR'i yevmiyeli	22	HHR'i ücretli ev işçisi	21	HHR'i iktisaden faal değil
Hanehalkı Tipi	Teknik 1	16	Çocukların tümü <18 yaş, 3+ çocuklu çekirdek aile	12	Çocukların tümü > 18, 3+ çocuklu çekirdek aile	11	Çocuksuz ataerkil veya geniş aile
	Teknik 2	64	Çocukların tümü <18 yaş, 3+ çocuklu çekirdek aile	52	En az bir çocuk >18 yaş, ataerkil veya geniş aile	44	Çocuksuz ataerkil veya geniş aile
	Teknik 3	31	Çocukların tümü <18 yaş, 3+ çocuklu çekirdek aile	26	Çocukların tümü <18 yaş, tek ebeveynli aile	22	Çocuksuz ataerkil veya geniş aile

YOKSUL OLDUĞU BELİRLENEN HANELERİN SEÇİLEN KARAKTERİSTİKLERE GÖRE YOKSULLUK ORANLARINA YÖNELİK ÖZET SONUÇLAR (DEVAMI)

Karakteristik	Teknik	Oran	1. Sıra	Açıklama 1. Sıra	Oran	2. Sıra	Açıklama 2. Sıra	Oran	3. Sıra	Açıklama 3. Sıra
Hanehalkı Büyüklüğü	Teknik 1	20		HHB> 7+ fert	8		HHB= 5-6 fert	3		HHB= 3-4 fert
	Teknik 2	70		HHB> 7+ fert	46		HHB= 5-6 fert	27		HHB= 3-4 fert
	Teknik 3	30		HHB> 7+ fert	19		HHB= 5-6 fert	12		HHB= 3-4 fert
Hanenin Oturduğu Konuta Mülkiyet Şekli	Teknik 1	79		Ev sahibi	7		Diğer	4		Kiracı
	Teknik 2	42		Ev sahibi	40		Diğer	40		Kiracı
	Teknik 3	20		Kiracı	17		Diğer	17		Ev sahii
Hanede Gelir Getiren Fert Sayısı	Teknik 1	20		GGFS =0	14		GGFS > 5+ fert	10		GGFS= 3-4 fert
	Teknik 2	68		GGFS =0	57		GGFS > 5+ fert	45		GGFS= 3-4 fert
	Teknik 3	93		GGFS =0	20		GGFS > 5+ fert	18		GGFS= 3-4 fert